

Summary

O.Prokopchuk

Formation of Professionalism in Preschools of the UK in the Line of Introduction of New Professional Qualifications

Influence of educational reforms on forming professionalism in early childhood education, in particular influence of introduction of Early Years Professional Status on the early years workforce framework is examined in the article.

Key words: educational reforms, status of a specialist of preschool education, status of senior practitioner, professionalism.

Дата надходження статті: «26» вересня 2012 р.

УДК [37.036–053.4]:392.3(045)

І.В.ПТАЦУК,

аспірант

(м.Хмельницький)

Виховання дітей засобами слова в українській народній педагогіці

Етновиховання – невід’ємна частина історичного становлення народу, що має значний вплив на формування національного характеру, національної ментальності людини. В основу етновиховання покладено досвід попередніх поколінь. Виховання підростаючого покоління та молоді відбувається систематично і послідовно, передбачає систему принципів, методів, засобів, напрямків формування особистості. У статті досліджено словесні засоби виховання дітей в українській народній педагогіці. Зокрема, розглянуто виховний потенціал казок, прислів’їв та приказок, колискових пісень. Наведено приклади застосування словесних засобів виховання в українській народній педагогіці.

Ключові слова: українська народна педагогіка, етнопедогогіка, засоби виховання, словесні засоби виховання, казка, прислів’я, приказка, колискова пісня.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Так повелося в історії людства, що кожен народ від покоління до покоління передає свій суспільний та соціальний досвід, духовне багатство як спадок старшого покоління молодшому. Саме так створюється історія матеріальної і духовної культури нації, народу формується його самосвідомість. Народ завжди виступає вихователем молодого покоління і виховання набуває при цьому народного характеру. Мабуть тому усе відчутнішою стає цікавість українського народу до своєї історії, культури, способу мислення далеких предків.

В умовах відсутності писемних джерел про далеке минуле нашої держави, значне місце в дослідженні історії українського народу посідає фольклор, що, за визначенням Б.Хеджеу, є «найцікавішим і найнадійнішим способом пізнання моральних і інтелектуальних можливостей нації» [9].

Аналіз досліджень і публікацій... Проблему виховання засобами слова в народній педагогіці досліджували В.І.Борисенко, О.І.Вишневецький, Г.Г.Філіпчук, С.Ф.Русова, В.О.Сухомлинський, К.Д.Ушинський, М.Г.Стельмахович, Г.Ващенко.

Тільки народне виховання, зауважив К.Д.Ушинський, є живим органом в історичному процесі народного розвитку, таке виховання набуває надзвичайно впливової сили на формування національного характеру, національної психології людини. Чи дивно після цього, що виховання, створене самим народом і побудоване на народних засадах, має ту виховну силу, якої немає в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу.

Що ж таке народна педагогіка? Це сукупність навичок і прийомів, котрі використовує народ для формування особистості в певному напрямі, сукупність народних поглядів, засобів впливу на молоде покоління для його навчання та виховання. Народна педагогіка – це й колискова пісня, бабусина казка і дідусева бувальщина, які вчать жити і працювати. Боротися і перемагати, захищати добро і ненавидіти зло.

Усна народна творчість узагальнює багатовіковий людський досвід, вона є носієм і втіленням народної мудрості, народного світогляду. Кожен народ в процесі свого становлення формує власну національну виховну систему на основі загальнонародських норм, творчо осмислюючи та адаптуючи їх до своїх особливостей. «Основи виховання і мета його, а, значить, і головний його напрямок різні в кожного народу і визначаються народним характером», – зазначав К.Ушинський. Тому великого значення у педагогіці набувають засоби народної педагогіки, серед яких головний – вербальний.

Закономірності народної педагогіки на науковому рівні осмислив О.В.Духнович у своїй праці «Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских» (1857). Він є першовідкривачем терміна «народна педагогіка», дослідником її принципів, методів, форм навчання. Виховний досвід українського народу, окрім фольклору, знайшов відбиття, пряме і опосередковане, у творчості майже всіх українських письменників, зокрема, Г.Сковороди, І.Котляревського, Т.Шевченка, П.Куліша, Марка Вовчка, І.Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, І.Франка, С.Васильченка, Н.Кобринської, Лесі Українки, ряду письменників пізнішого часу. Відомому письменникові та громадському діячеві Олександрю Кониському належить праця під назвою «Народна педагогія», у якій зроблена спроба осмислити набутки нашого народу в цій галузі наприкінці ХІХст.

Відомі діячі української культури (В.Гнатюк, М.Драгоманов, Ф.Колесса, О.Потебня) популяризували матеріал з української народної педагогіки, називаючи її етнопедагогікою, акцентуючись на фольклорному масиві. Праці українських етнографів кінця ХІХ – початку ХХ ст. (Йосипа і Данила Лепких, А.Малинки, А.Онищука) висвітлюють регіональні особливості народного виховання в Україні [4].

Г.Волков використовує слово «етнопедагогіка», яке є синонімом до поняття «народна педагогіка». Обидва поняття – народна педагогіка та етнопедагогіка – збігаються, однак перше частіше використовують у літературі на означення донаукових педагогічних знань і тих, що існували й існують поза теоріями й науковими системами та впливають з живого досвіду підготовки до життя підрастаючих поколінь; друге ж переважно вказує на національну самобутність, етнічну специфіку й оригінальність традиційних педагогічних знань. Якщо терміном «народна педагогіка» ми оперуємо здебільшого з метою зіставлення традиційно народних знань з науковими, то термін «етнопедагогіка» підкреслює локальні особливості цих знань. О.Киричук головним принципом організації виховного процесу вважає принцип народності. Він передбачає такі види діяльності вихованців, змістом яких є рідна мова, народні традиції та мистецтво, національна етнічна обрядовість, звичаї.

За визначенням С.П.Павлюка, народна педагогіка (етнопедагогіка) – це емпіричні знання народу про виховання [3]. Вони знайшли своє відображення у звичаях та обрядах, пов'язаних з життям дітей і молоді, у фольклорі, іграх, іграшках, у традиціях сімейного і громадського виховання. Етнопедагогічні ідеї найглибше висвітлені у історичних, фольклорних, етнографічних джерелах та витворах мистецтва. Вони втілені в дії міфологічних образів і продовжують життя разом з ними у казкових, билинних та інших сюжетах, які у міру своєї актуальності згадуються людьми і переказуються тим, хто цього потребує.

Етновиховання підрастаючого покоління та молоді з давніх-давен мало систематичний і послідовний характер, передбачало систему принципів, методів, засобів, напрямків формування особистості. Народна педагогіка не нав'язлива: це і колискова пісня, і казка або скоромовка, і народні ігри, які будять розум, спонукають дитину замислитися над невідомими явищами, почуттями людей.

За М.Г.Стельмаховичем, «провідні принципи української етнопедагогіки репрезентують сукупність основних вихідних положень та ідей, що визначають основне спрямування, зміст і організацію виховних дій» [6, с.47]. Основними принципами він вважав принцип гуманізму (зичливе ставлення до особистості, застосування найдоцільніших засобів впливу у процесі її виховання); природовідповідності (побудова процесу виховання з урахуванням особливостей природи рідного краю); зв'язку виховання з життям (врахування особливостей суспільно-політичного, економічного, традиційного укладу життя в краї); виховання працею (залучення до досвіду виробничої діяльності на основі пізнання найпоширеніших і найнеобхідніших професій даного краю); врахування вікових та індивідуальних особливостей особистості (виховний вплив має відповідати вікові, життєвому досвіду, можливостям людини); систематичності і послідовності (доводити, переконувати тощо системно, послідовно нарощуючи інформацію, ускладнюючи її і т. п.); єдності вимог і поваги до особистості (орієнтація на покращення долі, небайдужість до рівня набуття життєвого досвіду, врахування поглядів і переконань, піклування про життя і поведінку особистості тощо); поєднання педагогічного керівництва з розвитком самостійності та ініціативи вихованця (відпрацювання педагогом такого стилю взаємин, який не придушує, а збуджує сили вихованців, розвиває їх самостійність та ініціативу).

Методи етновиховання сприяють реалізації його основних принципів і є способами досягнення мети у виховному процесі. Вони поділяються на загальні та часткові, відповідно використовувані у всіх видах виховної діяльності чи лише в деяких. Існує кілька класифікацій методів, але немає остаточної. Тому зосередимось на змісті найпоширеніших з них. Це є вправління, привчання, переконання, дотримання режиму праці та відпочинку, виконання

доручень та дотримання обов'язків, народні ігри, забави [3, с.53]. В народі вони були поширені задля організації відпочинку.

В основу етновиховання покладено досвід попередніх поколінь. Він доносився до молоді найрізноманітнішими засобами.

М.Г.Стельмахович відзначає, що: «під засобами виховання розуміємо той вид діяльності, явище чи предмет, які можуть впливати на особистість у певному напрямку» [6, с.168]. Вчений виділяв природні і надприродні засоби етновиховання. До природних він відносив рідну мову, фольклор, навколишню природу, домашній побут, традиції, звичаї, обряди, ритуали, свята, символи, атрибути, реліквії тощо. До надприродних – релігію.

Формулювання цілей статті... Метою публікації є дослідження словесних засобів виховання дітей в українській народній педагогіці.

Виклад основного матеріалу... Говорячи про виховні можливості словесних засобів, необхідно зазначити, що вони практично невичерпні та мають багато аспектів. Провідними навчально-виховними засобами етнопедагогіки є рідна мова, усна народна творчість, національна міфологія і символіка, народне мистецтво, національні традиції, звичаї і обряди, народні ігри, іграшки, ритуали та урочистості, безпосередня особиста праця, природа, колискова пісня, скоромовки, оповідання, казки, частівки, утішки, забавлянки, закликанки, атмосфера рідної домівки, приклад старших, дитяча самодіяльність, народні афоризми, прислів'я, приказки.

Серед засобів етновиховного впливу, які народ вважав найбільш дієвими, була рідна мова. Засвоюючи рідну мову з малого віку діти «...поступово стають носіями національного змісту, духу: засобами рідної мови у них найефективніше формується національна психологія, характер, світогляд, свідомість і самосвідомість та інші компоненти духовності народу» [5, с.29].

Значне місце у формуванні особистості посідав фольклор. «У фольклорі – першовитоки оригінального світосприймання, самобутнього тлумачення явищ природи і людського життя. У думках, піснях, прислів'ях і приказках, скоромовках, лічилках та інших фольклорних перлах у високопоетичній і глибоко ліричній формі відображено весь культурно-історичний, мистецький шлях українського народу» [5, с.32].

Народна педагогіка ще з самого початку свого формування помітила взаємозв'язок емоцій, слова та поведінки, і сформувала унікальні, неповторні і, водночас, універсальні засоби впливу слова на формування моральної свідомості дорослих і дітей. Один із перших дослідників етнопедагогіки М.Г.Стельмахович у своїй монографії «Народна педагогіка» відзначає важливість словесного виховання. Найголовнішими народними методами словесного виховання, за М.Г.Стельмаховичем, є пояснення, порада, застереження, бесіда, переконання, прохання, словесна заборона, заохочення, схвалення, розповідь тощо. Ці методи за допомогою різноманітних засобів, серед яких слід виділити фольклор, релігію, громадську думку, формували моральну свідомість людини упродовж тисячоліть. Слово, донесене до дитини через релігійні моральні заповіді, пісню чи казку, громадський осуд чи схвалення, ставало головним чинником формування моральної свідомості людини. Моральні народні приписи висували перед дитиною цілий ряд обмежень її діяльності.

Якщо потрібно було щось заборонити, то це робилося дуже мудро. Дитячу допитливість, енергійну пізнавальну діяльність часто зупиняло мамине або бабусине «зась!» (не можна!) Але хоч воно і звучало категорично, проте дитиною сприймалося належно, бо було обумовлене значущим словесним поясненням: не можна руйнувати гнізда птахів, бо будуть на руках і обличчі веснянки або ластівки підпалять будинок; не можна брати в руки жабу, бо будуть бородавки; не можна колихатися на стільчику, бо колишеш чорта; не можна гойдати порожню колиску, бо не спатиме менша сестричка; не можна лаятися, бо обсядуть злидні; не можна смітити хлібом, бо буде голод тощо. Перелік можна продовжувати.

У чому сила таких сентенцій? У вірі дитини в зміст слова. Тут не просто суворе «не можна!», а мудро прокоментоване застереження, спрямоване на благополуччя дитини, яке так схоже на бабусині і мамині казки та приповідки. Ці маленькі народні моральні «табу» містять у собі сюжетну канву (як фольклорні та авторські художні твори).

Дитині достатньо розуму, щоб досягнути мамину заборону – не колихатися на стільчику. Вона знає: можна впасти і вдаритись, можна поламати стільчик, але ж можна і не впасти, і не поламати. І якщо у маминій присутності дитина її слухає, зважаючи на авторитет, то наодинці, як правило, буде робити так, як забажає. Адже загальновідомо, що діти в дошкільному і молодшому шкільному віці здебільшого чинять правильно під впливом дорослого, боячись покарання або бажаючи бути у його очах хорошим хлопчиком або доброю дівчинкою. І коли над ними не височить постать старшого як регулятора поведінки, то природні потреби дитини в діяльності, особливо ігровій, перемагають. Це є нормою для даного віку.

Народні педагоги знали цю особливість розвитку моральної свідомості дитини. Тому й виробили педагогічні методи та прийоми, які діяли навіть за умови відсутності дорослого. Вони викликали в свідомості дитини такі роздуми: «Чортик? Він невидимий і не знаєш, коли він є в хаті. Швидше всього, що завжди, і це він штовхає мене на негідні вчинки». «Молодшу сестричку жалко, адже я її люблю, вона крихітна. І хоч дуже хочеться хитнути колиску, щоб аж дістала стелі, проте сестричка плакатиме – не буду». «Цікаво було б потримати ластів'ятко в руках, але буду рябий, як Панько. Хлопці дражнитимуть сонечком. Не чіпатиму...» і т.п. Звичайно, народна педагогіка передбачала, що не всі діти керуватимуться у поведінці подібним табу. Відомо чимало народних методів покарання дитини. Покарання були не тільки «дубцем», а в першу чергу – словом. А слово, як відомо, дужче і довше болить. До трьохрічного віку дитину не карали. Вважали, що «мале-дурне».

У народному середовищі змалечку дитині прищеплювали почуття відповідальності за сказане і зроблене («Слово – не горобець, вилетить – не впіймаєш», «Зробиш діло – гуляй сміло», «Добре діло – красить тіло» та ін.). Якщо ж людина порушувала правила народного співжиття і поводитися негідно, то двері осель порядних людей перед нею зачинялися, вона ставала вигнанцем у своїй громаді. Спостерігаючи такі моральні санкції, діти з раннього віку, можливо, ще на підсвідомому рівні починали розуміти, що робиш зло не комусь, а насамперед собі. Від цього страждаєш ти і твої рідні. Так народна педагогіка, опираючись на звичаєве право і народну деонтологію, формувала моральну самосвідомість дитини засобами слова. К.Ушинський підкреслював, що цей незвичайний педагог не тільки навчає, а й навчає напрочуд легко, за якимось недосажно полегшеним методом. Суть цього методу в прихованості педагогічного впливу за образами народної казки, прислів'я, приповідки, повір'я, примовки тощо. Педагогічний талант народу зумів найсуворіші моральні приписи перетворити на цікаву розповідь, яка ненав'язливо і непомітно через сюжетну канву фольклорного вислову або твору впливала на моральну свідомість дитини. В Біблії читаємо: Ісус Христос навчав віруючих притчами та проповідями, які спонукали людей мислити на моральні теми і робити певні висновки.

Кожна вікова група (новонароджений – до 10 днів, немовля – до 1 року, дитина – до 11 років, отрок – до 16 років, юнак – до 20 років; дівчинка – до 13–15 років, дівчина – 15–20 років.) потребує особливого догляду і виховання. У народі завжди хвалять матір, яка постійно розмовляє із немовлям, співає пісень, адже це з раннього віку розвиває розумові здібності дитини. Схильність дітей до наслідування старших дуже рано починає виявлятися в їхніх іграх та іграшках. У давнину іграшки виготовляли з дерева, глини, парафіну, полотна тощо. Робили їх батьки, рідні чи купували на ярмарках. Іграшки, виготовлені народними умільцями, дуже часто є довершеними мистецькими творами. Такі іграшки сприяють формуванню естетичних смаків.

Виховуючи культуру поведінки, в Україні здавна застосовували методи, що свого часу були засуджені як забобони, проте в народі вони випробувані протягом століть: «Не сідай за кут стола, бо не одружишся», «Коли їси, то не співай, бо матимеш дурного чоловіка (дурну жінку)», «Не об'їдайся за обідом, бо пущем потече», «Не їж у шапці, бо твоя жінка буде мати дурного чоловіка», «Коли сидиш, то не дригай ногами, бо чорта колишеш», «Не облилуй макогін, бо швидко полисієш», «Не сьорбай і не клацай ложкою по зубах, бо будеш мати заїди», «Не об'їдайся сира, бо скоро буде твоя голова сива», «Їж окрайці з хліба, будуть тебе хлопці (дівчата) любити».

У народі користувалися делікатними методами заохочення і покарання. Для того, щоб дитина зрозуміла, що вчинила недобре, застосовувалися жартівливі примовки, наприклад: «Чим ви, хлопці, дома втираєтесь?» – «Батько рукавом, мати подолом, а я на печі так сохну!» Або: «Ой ніч моя, піч! Коли б я на тобі, а ти на коні, славний з мене був би козак», «Як подивитися, то всі люди брешуть, одні тільки ми правди не кажемо».

Як міра покарання застосовувалося і биття дітей, проте погляди на це явище були різними: «Добрі діти доброго слова послухають, а лихі й дрючка не побоятся», «Рідна мати високо замахує, а помалу б'є».

Батькові і матері в сім'ї відведена найвища роль – авторитарна. До батьків діти звертаються із пошаною, на «Ви».

Дитячий фольклор настільки різноманітний, оригінальний і багатожанровий, що потребує окремої розмови. Це колискові, забавлянки, ігрові пісні, дражнилки, лічилки, небилиці, заклички, приповідки, скоромовки, казки, загадки й жартівливі пісні. А для немовлят та дітей до трьох років колискові пісні й забавлянки виконують дорослі».

Колисання дитини має надзвичайно важливе значення в перші роки її виховання. Колиска в українській родині мала символічне значення, її не викидали навіть тоді, коли в хаті не було дітей. Найчастіше колиску виносили на горище, щоб не перевівся рід. Колиски робили зі «співучого дерева» – клена, ясена, калини, щоб діти були співучими, дужими та вродливими. В

народі здавна помічено, що материнська пісня над колискою має велику магічну силу: вона заспокоює, дає позитивні емоції, оберігає від хвороб, нещастя та страху.

Коліскових пісень співали немовлятам із перших днів їхньої появи на світ. Коліскові пісні призначені тільки для одного слухача – дитини і виконуються одним співаком – матір'ю (іноді бабусею чи іншою близькою людиною).

Як правило, дитина після народження була біля матері два дні, а на третій відбувалося ритуальне вкладання у колиску. Найдавнішим звичаєм було прийнято першого вкладати в колиску kota (як і першого впускати в нову хату). Вважалося, що кіт може наділяти дитину спокійною вдачею, приносити солодкий сон. Kота колисали в колісці, примовляючи: «Як на kota муркота – на дитину дрімота». Потім kota випускали, а дитину клали в колиску й співали коліскову.

Назва коліскова пісня не є народною, – це фольклористичний термін. У народі ж існують різні назви цих пісень: співати kota, співати люлі, співати при колісці тощо.

Кіт – один із найпопулярніших персонажів коліскових пісень, який є і м'якеньким другом і вредним розбишакою, що заважає спати: «Ой ти, коте, не гуди, спить дитина, не буди» або «Цить, дитино, цить, не плач, принесе киця калач. Вже недалечко на мостику, несе калач на хвостик».

Приспівом до багатьох коліскових є протяжне «А-а, а-а-а» або «люлі-люлі, люлі-люлечки». У ранньому віці немовля ще не розуміє слів пісні, але вже розуміє лагідну мамину мову, її ніжність, відчуває тепло й рідність. Із двох-трьох років дитина вже чудово усвідомлює, про що співається хоча б у такій пісні:

А ти, котик сірий,
Не ходи по сінях.
А ти, білуватий,
Не ходи по хаті,
Не буди дитяти.
А ти, котик рудько,
Та витопи грубку.
А ти, котик чорний,
Та сідай у човник,
Лови рибки повен,
Щоб і няньці й мамці,
І бабусі старенькій,
І дитинці маленькій. А-а-а.

Крім того, дитина знайомиться із новими поняттями (рибка, човник), а також дізнається про забарвлення котів.

У колісанках іноді зберігаються найдавніші образи Богів сну Сойка і Дрімоти:

Ходить Сонко по долині, Мати кличе до дитини:

– Ой Соночку, соколочку, Іди до нас в колісочку! Іди до нас в колісочку. Приспи нашу дитиночку!

Або:

Ой ходить Сон коло вікон, А Дрімота коло плота, Питається Сон Дрімоти:

– А де будем ночувати?

– Де хатонька теплесенька, Де дитина малесенька, Там ми будем ночувати, Дитиночку колисати.

Або:

...Налетіли гулі, Сіли на колісці В червонім намисті. Стали думать і гадать, Чим дитинку дарувать: Чи Сонками, чи Дрімками, Чи красними ягідками!

– Подаруймо Сонки-Дрімки. Сонки-Дрімки в колісоньки, А Ростоньки у костоньки, Добрий розум в головоньки...»

Розвиваючими дитяче мислення в українській етнопедагогіці є чимало пестушок, забавлянок, небилиць. Найпоширеніші з них відомі всім «Сорока-ворона на припічку' сиділа...», «Ладоньки-ладусі», «Куй, куй чобіток» тощо. В таких забавлянках найкраще розвивається пам'ять дитини, її мовлення, логіка мислення, виробляється розуміння навколишнього світу. Коли дитина плаче, її заспокоюють спеціальними примовками:

Цить, не плач, Я спечу тобі калач, Медом помажу, Тобі покажу, А сам з'їм.

Якщо дитина ще не розуміє іронії, насмішки над плаксою, то їй проказують цю ж примовку, але з іншим кінцем: «Медом помажу, усім покажу, а тобі дам». Пестушки та забавлянки переважно промовляються речитативом, іноді співаються.

Цікавим жанром у дитячому фольклорі є так звані небилиці, або нісенітниці. Дітям трьох-чотирьох років уже зрозумілий їхній парадоксальний зміст, що викликає здоровий сміх і жарти:

Півень задавив коня – Нічим їхать до млина. А бабині коноплі На печі попріли, А дідові постоли На льоду згоріли.

У дитячому фольклорі також дуже поширені «безкінечні пісеньки», які можна співати, доки не набридне: Був собі журавель та журавочка, Наносили сінця повні ясельця. Наша пісня гарна й нова, Починаймо її знову: Був собі журавель...

Дитячі фольклорні твори склалися як дорослими, так і самими дітьми. Переважна більшість із них – це, на думку багатьох дослідників, творчість самих дітей (особливо середнього і старшого віку). Діти дуже часто перероблюють і переосмислюють пісні дорослих, вкладаючи в них зрозумілий для них самих зміст.

Дуже поширеним жанром дитячого фольклору є лічилки, якими діти користуються, коли грають у піжмурки: «Раз, два, три, чотири, п'ять, вийшов зайчик погулять...», «Ходить бусол по болоту», «Котилася торба» та ін.

Лічилки є залишком давнього ворожіння про те, кому випаде жеребок. Такий випадок долі не міг сприйматися як несправедливість, адже так судилося долею. Іноді в лічилках діти вживають заміники числівників – вигадані слова: «Моно, двоно, трено, чатер, патер, шістер, містер, шутка, вутка, чах». Такий прийом Мирослав Стельмахович також пояснює давньою магією чисел, своєрідним табу в лічбі, щоб не зурочити (наприклад, господиня не лічила яєць, щоб кури добре неслися).

Своєрідним явищем дитячого фольклору є дражнилки і мирилки, назви яких зрозумілі. Сперечаючись або б'ючись, діти дражнять одне одного на ім'я, за якусь рису чи ваду характеру (зовнішності): «Ванька-встанька требуха, з'їв корову і бика...». Такі дражнилки, як правило, створюються самими дітьми стихійно під час ігор чи спілкування як в колективі, так і індивідуально. Проте, коли хочуть миритися, промовляють мирилки. Така своєрідна дитяча данина словесній магії:

Мир-миром, Пирого з сиром, Вареники в маслі, Ми подружечки красні, Поцілуймося! [2].

Скоромовки, загадки, казки – все це збагачує творчу уяву дитини, виробляє навички усного мовлення, дотепність, будить фантазію, гумор, природний потяг до спілкування. Дитяча фольклорна творчість збагачує дидактичні можливості етнопедагогіки.

Казка – це епічне оповідання чарівно-фантастичного, алегоричного і соціально-побутового характеру із своєрідною системою художніх засобів, які служать для героїзації позитивних та сатиричного викриття негативних персонажів. Основне завдання казок – формування моральних якостей дитини. Казка перш за все виховує, а вже потім розважає дитину.

Для української казки характерне зображення краси людини не через опис зовнішності, а через її вчинки, ставлення до людей, моральні принципи. Часто головними героями виступають Правда і Кривда. Завдяки такому протиставленню, боротьбі протилежностей дитина вчиться розрізняти добре і погане, розуміти важливість і необхідність перемоги добра над злом.

Значне місце в українських казках посідає елемент праці. Казки вчать, що знання, мудрість здобуваються під час наполегливої праці. Споконвіку праця була невід'ємною частиною життя, чи не головним критерієм вартості, моралі і краси. Праця була і є основою виховання дитини. Так, мишенята Круть і Верть не хотіли працювати і через це залишились голодними. А от за добре серце, умілі руки дідова дочка винагороджується, бо не цурається роботи – і яблуньку почистить, і піч обмазає, і їсти наварить, і вужів погодує, а лінива, пихата бабина – отримує по заслужі, карається [8].

В українських казках зустрічаємо також елементи виховного ідеалу. Так, позитивні чоловічі персонажі насамперед змальовані як чесні, мужні і благородні в своєму ставленні до жінки, товариства, батька-матері воїни. Визволителі. Чоловіча відвага виявляється в казках благородством вчинків: у визволенні рідної землі від зміїв або чужоземних загарбників, у врятуванні красуні від наглої смерті або завоюванні її серця лицарськими досягненнями. Богатир-завойовник, втілення зла, грабіжник в українських казках неминуче засуджується і гине або ганебно втікає.

В жіночих персонаж звеличуються перш за все моральні якості жінки, дівчини, її працелюбність, уміння вести господарство, терплячість, скромність. Вірність жінки коханому, материнському обов'язку, готовність до самопожертви заради дітей, чоловіка, брата, батька є золотим ідеалом моралі, який часто зустрічається в українських народних казках.

Висновки... Виховний потенціал словесних засобів народної педагогіки важко переоцінити. Завдяки їм в свідомості дитини можна сформувати почуття морального обов'язку, допомогти дитині засвоїти основні норми поведінки в суспільстві та в сім'ї, навчити бачити у кожному слові одночасно «...текст і підтекст, образ і думку, конкретне поняття і символ, ідею і форму, зміст і стиль, відбиток речей і їх першопочаток, по суті – еліксир творення нових понять і речей («родить у тридцяті, у шістдесят і в сто раз»)).

Утвердження людини як мудрої, духовно і фізично розвиненої особистості, боротьба проти сил, що заважають її щастю – провідна ідея української народної педагогіки слова.

Але щоб усе це охопити, необхідно, щоб той, хто дивиться очима, бачив, а хто слухає, чув і розумів суть прихованої моральної сутності слова.

Список використаних джерел і літератури:

1. Євтух В. Б. Етнопедагогіка : навч. посіб. / [Євтух В. Б., Марушкевич А. А., Дем'яненко Н. М., Чепак В. В.]. – Ч. 1. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – 149 с.
2. Лозко Г. Українське народознавство / Г. Лозко. – [вид. 2-е, доповн.]. – К. : «АртЕЖ», 2004. – 470 с.
3. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко). Етимолого-семантичний словник української мови : в 4-х т. – Т. 1–2. – Вінніпег : Волинь, 1982. – 328 с.
4. Павлюк С. П. Українське народознавство : навч. посіб. / С. П. Павлюк. – К. : Знання, 2006. – 567 с.
5. Руденко Ю. Д. Українська національна система виховання : конспект лекцій / Ю. Д. Руденко. – К. : КДПІ, 1991. – 49 с.
6. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка : навч.-метод. посіб. / М. Г. Стельмахович. – К. : ІЗМН, 1997. – 232 с.
7. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. – Суми : Університетська книга, 2005. – 175 с.
8. Українські народні казки / упорядник Л. Ф. Дунаєвська. – К. : Веселка, 1988. – 258 с.
9. Хеджеу Б. Избранное / Б. Хеджеу. – Кишинев, 1987. – С. 267.

Анотація

И.В.Пташук

Воспитание детей средствами слова в украинской народной педагогике

Этновоспитание – неотъемлемая часть исторического становления народа, имеет значительное влияние на формирование национального характера, национальной ментальности человека. В основу народного воспитания положен опыт предыдущих поколений. Воспитание подрастающего поколения и молодежи происходит систематически и последовательно, предусматривает систему принципов, методов, средств, направлений формирования личности. В статье исследованы словесные средства воспитания детей в украинской народной педагогике. В частности рассмотрен воспитательный потенциал сказок, пословиц и поговорок, колыбельных песен. Приведены примеры применения словесных средств воспитания в украинской народной педагогике.

Ключевые слова: украинская народная педагогика, этнопедагогика, средства воспитания, словесные средства воспитания, сказка, пословица, поговорка, колыбельная песня.

Summary

I.V.Ptashchuk

Upbringing of Children by Means of a Word in Ukrainian Folk Pedagogics

Popular education is an integral part of the historical development of the people that has a significant influence on the national character, national mentality of the person. The basis for public education is the experience of previous generations. Education of the younger generation and young people is systematically and consistently provides a system of principles, methods and ways of personality development. The article examines verbal means of educating children in the Ukrainian folk pedagogy. In the article also specifically considered educational potential of tales, proverbs and sayings, lullabies. There are some examples of the use of verbal means of education in Ukrainian folk pedagogy.

Key words: Ukrainian folk pedagogy, ethno pedagogy, means of education verbal, means of educational tales, proverb, saying, lullaby.

Дата надходження статті: «3» вересня 2012 р.

УДК 373.2 (09): 34

Г.І.РЕГО,

кандидат педагогічних наук
(м.Ужгород)

Зміст навчально-виховної діяльності в угорськомовних та неугорськомовних дошкільних закладах Закарпаття кінця XIX – початку XX ст.

У публікації здійснено порівняльний аналіз змісту навчально-виховної діяльності в дошкільних закладах Закарпаття кінця XIX – початку XX ст. з угорською та неугорською мовою навчання. На основі аналізу архівних матеріалів охарактеризовано стан дидактичного забезпечення навчального процесу сільських дитячих садків краю в досліджуваній період.

Ключові слова: планування, навчально-виховна робота, навчання, виховання, діти дошкільного віку, дошкільні заклади.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Аналіз процесів формування і реалізації державної мовної політики в галузі освіти свідчить про її актуальність. Мовна політика належить до критерій, пов'язаних із свідомим впливом суспільства на мову. Вона ґрунтується на певних соціальних і політичних принципах. Є не лише одним із найважливіших чинників формування